วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆส ปริทรรศน์
Journal of MCU Palisueksabuddhaghosa Review
ISSN : 3057-1952 (ONLINE)

คุณค่าของพระรัตนตรัยที่มีต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

The Value of the Triple Gem for Vipassana Meditation Practitioners

พระมหานิวัตร กลฺยาณวฑฺฒโน (อุนารัตน์)[1]
Phramaha Niwat Kalyāṇavaḍḍhano (Unarat)
Email: nepal2500@gmail.com

Received: September 2, 2025 **Revised:** January 8, 2026
Accepted: January 15, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาพระรัตนตรัยในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) เพื่อนำเสนอคุณค่าของพระรัตนตรัยที่มีต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ แบบการวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิ 4 รูป/คน พระวิปัสสนาจารย์ 7 รูป และผู้ปฏิบัติธรรม 7 รูป/คน รวม 18 รูป/คน ข้อมูลที่ได้ถูกวิเคราะห์สังเคราะห์ และนำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า พระรัตนตรัยอันประกอบด้วยพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นรัตนะอันประเสริฐสูงสุดในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทำหน้าที่เป็นทั้งจุดเริ่มต้น แนวทาง และเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะในการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานตามคัมภีร์เถรวาท ซึ่งเน้นการอาศัยสติปัฏฐาน 4 มรรคมีองค์ 8 และธรรมหมวดอื่นในโพธิปักขิยธรรม 37 เพื่อพัฒนาจิตจากศรัทธาที่ตั้งอยู่บนเหตุผลและโยนิโสมนสิการ ร่วมกับการเจริญปัญญา จนเกิดญาณทัสสนะเห็นแจ้งตามความเป็นจริง และนำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์อย่างแท้จริง โดยผู้ปฏิบัติตระหนักถึงคุณค่าของพระพุทธในฐานะครูผู้ค้นพบสัจธรรมและเป็นแบบอย่างแห่งการพัฒนาตน พระธรรมในฐานะหลักคำสอนที่นำไปสู่ความพ้นทุกข์ และพระสงฆ์ในฐานะหมู่สาวกผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ และสืบทอดพระศาสนาอย่างมั่นคง ทั้งสามประการนี้จึงมิใช่เพียงที่พึ่งทางจิตวิญญาณ หากยังเป็นโครงสร้างหลักที่หล่อหลอมกระบวนการภาวนาให้ดำเนินไปอย่างมีทิศทาง

[1] นิสิตปริญญาเอก สาขาวิปัสสนาภาวนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม/ Graduate student, Doctor of Philosophy (Vipassana Meditation), Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksa Buddhaghosa Campus, Nakornphathom.

และเปี่ยมด้วยความหมาย ผลการวิจัยยืนยันว่าพระรัตนตรัยเป็นทั้งหลักทฤษฎีในคัมภีร์และวิถีปฏิบัติที่ได้รับการพิสูจน์แล้วว่า สามารถนำพาผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานไปสู่ความหลุดพ้นได้อย่างแท้จริง และ TFVS model เป็นนวัตกรรมทางความรู้ที่ช่วยอธิบายพลวัตดังกล่าวอย่างชัดเจน ครอบคลุม และประยุกต์ใช้ได้จริง

คำสำคัญ: คุณค่า, พระรัตนตรัย, วิปัสสนากัมมัฏฐาน, ศรัทธา, ปัญญา

Abstract

This research aims to: (1) study the Triple Gem in the Theravāda Buddhist scriptures, (2) examine Vipassanā meditation practice in the Theravāda Buddhist scriptures, and (3) present the value of the Triple Gem for Vipassanā meditation practitioners. The study employed a qualitative research methodology, combining documentary research with indepth interviews. Key informants included 4 experts, 7 Vipassanā masters, and 7 meditators, totaling 18 participants. Data were analyzed, synthesized, and presented in a descriptive manner.

The findings revealed that the Triple Gem–comprising the Buddha, the Dhamma, and the Sangha is regarded as the supreme treasure in Theravāda Buddhism. It serves simultaneously as the point of departure, the guiding path, and the ultimate goal of spiritual practice. In the Theravāda tradition, the cultivation of insight emphasizes the Four Foundations of Mindfulness, the Noble Eightfold Path, and other teachings found in 37 *Bodhipakkhiyadhamma*. These frameworks support the development of the mind through reasoned faith, wise reflection called *Yonisomanasikāra*, and the gradual unfolding of wisdom, direct knowledge and vision of reality. This process leads to liberation from suffering. Within this context, the Buddha is revered as the discoverer of truth and the exemplar of self–transformation; the Dhamma as the liberating teaching that reveals the path; and the Sangha as the noble community of disciples who embody the practice and preserve the tradition. Thus, the Triple Gem is not merely a source of spiritual refuge, but a dynamic structure that informs, inspires, and sustains the entire arc of meditative development. The research affirms that the Triple Gem functions both as scriptural doctrine and as a proven practical system that can lead Vipassanā practitioners to true liberation. The TFVS model serves as an innovative conceptual framework that clearly and comprehensively explains this dynamic and offers practical applicability.

Keywords: Value, Triple Gem, Vipassanā Meditation, Faith, Wisdom

บทนำ

รัตนชาติหรือที่เรียกว่าอัญมณี (Gems, Gemstone) เป็นแร่ธาตุที่มีค่าซึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติผ่านกระบวนการสะสมตัวและตกผลึกเป็นเวลานานจนกลายเป็นวัตถุที่มีความงดงามและแข็งแกร่ง เช่น เพชร พลอย ทับทิม ไพลิน และบุษราคัม โดยเกิดจากการรวมตัวของแร่ธาตุใต้พื้นโลก ก่อนจะถูกขุดขึ้นมาและนำมาเจียระไนเพื่อใช้เป็นเครื่องประดับหรือวัตถุมีค่า นอกจากนี้ยังมีสารอินทรีย์บางชนิดที่ได้รับการยอมรับให้เป็นรัตนชาติด้วย รัตนชาติหรือที่อัญมณี มิเพียงเป็นสิ่งมีค่าทางวัตถุ ยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและสังคมที่สะท้อนความเชื่อและวิถีชีวิตของมนุษย์มายาวนาน ตั้งแต่ยุคก่อนคริสตกาล อัญมณีถูกใช้เป็นเครื่องประดับ เครื่องราง สัญลักษณ์แห่งอำนาจ และแม้แต่เครื่องมือรักษาโรค ในบางวัฒนธรรมยังเชื่อมโยงกับดวงดาวและโหราศาสตร์ เช่น การกำหนดอัญมณีประจำราศี ขณะที่บางสังคมนำอัญมณีมาใช้เป็นเครื่องประดับเพื่อความสวยงาม เพื่อแสดงฐานะทางสังคม[2] หรือเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมสำคัญ นอกเหนือจากคุณค่าทางวัฒนธรรมแล้ว รัตนะคืออัญมณีเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศได้[3] และมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจ โดยประเทศไทยได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในหกตลาดอัญมณีชั้นนำของโลก เนื่องจากมีช่างฝีมือที่มีความประณีต ทำให้อัญมณีเป็นสินค้าส่งออกอันดับต้นๆ ของประเทศ

ในบริบททางพุทธศาสนา “รัตนะ” ที่ทรงคุณค่าสูงสุดไม่ใช่เพชรพลอยหรือทรัพย์สมบัติทางโลก แต่เป็นปัญญา(ความรู้ในสัจธรรม) และปุญญัง (ความดีงามอันบริสุทธิ์) ซึ่งเป็นทรัพย์ภายในที่ไม่มีใครลักขโมยไปได้ พระไตรปิฎกกล่าวถึงรัตนะหลายระดับ ตั้งแต่รัตนะทางโลก เช่น ในจักกวัตติสูตร[4] ที่กล่าวถึงรัตนะ 7 ประการของพระเจ้าจักรพรรดิ คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว ขุนคลังแก้ว และขุนพลแก้ว ซึ่งนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่แผ่นดิน ส่วนในปหาราทสูตร[5] พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบรัตนะในมหาสมุทร อย่างแก้วมุกดา แก้วมณี กับรัตนะในพระธรรมวินัยอันประเสริฐกว่า เช่น สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และอริยมรรคมีองค์ 8 ถือเป็นกลุ่มธรรมที่เป็นคุณเครื่องแห่งการบรรลุธรรม (โพธิปักขิยธรรม) สำหรับผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ซึ่งรัตนะ(อันเป็นปัญญาและบุญ)ภายในมีลักษณะพิเศษห้าประการ คือ (1) ยิ่งให้ยิ่งเพิ่ม (2) ไม่มีโจรลัก (3) ติดตามผู้เป็นเจ้าของตลอดไป (4) ใช้ไม่รู้จักหมด และ (5) นำมาซึ่งความสุขแท้ ไม่เหมือนทรัพย์ภายนอกที่ต้องคอยปกป้องและย่อมหมดสิ้นไปตามกาลเวลา พระพุทธองค์ทรงชี้ว่า แม้จะมีทรัพย์สมบัติมากมายเพียงใดก็ไม่

---

[2] ศักดา ศิริพันธ์, **อัญมณีในเครื่องประดับ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ด่านสุธาการพิมพ์ จำกัด, 2552), หน้า 1.

[3] สถาบันวิจัยและพัฒนาอัญมณีและเครื่องประดับแห่งชาติ (องค์กรมหาชน), "สถานการณ์การส่งออกสินค้าอัญมณีและเครื่องประดับไทยปี 2560", **เอกสารประกอบงานแสดงสินค้า Bangkok Gems งานแสดงสินค้าอัญมณีแห่งประเทศไทย,** (กรุงเทพมหานคร: 23 กุมภาพันธ์ 2563), (อัดสำเนา).

[4] ที.ปา. (ไทย) 11/81/60.

[5] องฺ.อฏฺฐก. (ไทย) 23/19/251.

อาจนำมาซึ่งความสุขแท้หรือความหลุดพ้นได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “นตฺถิ ปญฺญาสมา อาภา” ความหมายคือ แสงสว่าเสมอด้วยปัญญาไม่มี[6] ปัญญาและความดี (บุญ) เท่านั้นที่เป็นปัจจัยให้เกิดชีวิตที่ประเสริฐ สามารถสร้าง อนุรักษ์ และใช้ประโยชน์จากทรัพย์ภายนอกได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น คุณค่าอันแท้จริงของชีวิตไม่ได้อยู่ที่สมบัติภายนอกอันเป็นเพียงของปลอม แต่เป็นการพัฒนาปัญญาและความดีงามภายในที่จะนำมาซึ่งความสุขที่ยั่งยืนทั้งในปัจจุบันและอนาคต

พระรัตนตรัยอันประกอบด้วยพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ถือเป็นรัตนะอันสูงสุดที่ประเสริฐกว่ารัตนะทั้งปวง ทั้งในทางโลกและทางธรรม โดยเป็นทั้งจุดเริ่มต้น รากฐาน และจุดหมายสูงสุดของการศึกษาเพื่อพัฒนาตนอย่างครบวงจร พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบสัจธรรมและทรงเป็นแบบอย่างแห่งการพัฒนาตน พระธรรมเป็นหลักปฏิบัติอันนำไปสู่ความหลุดพ้น และพระสงฆ์เป็นชุมชนผู้ปฏิบัติตามรอยพระพุทธองค์ การศึกษาในทางพุทธศาสนาที่แท้จริงมิใช่เพียงการเรียนรู้ความรู้ภายนอก แต่เป็นการฝึกฝนพัฒนาจิตใจอย่างเป็นระบบ ซึ่งพระรัตนตรัยเป็นหลักยึดเหนี่ยวที่ครบถ้วน ทั้งนี้พระรัตนตรัยถือเป็นระบบใหญ่สุด[7] ในทางพระพุทธศาสนา ที่ครอบคลุมวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนอย่างสมบูรณ์ เมื่อผู้ปฏิบัติได้เรียนรู้เข้าใจความจริง มองเห็นคุณค่าและซาบซึ้งในปัญญา ย่อมเกิดศรัทธาและกำลังใจที่จะก้าวเดินบนเส้นทางธรรม พระรัตนตรัยจึงมิเพียงเป็นสรณะที่พึ่งทางใจ แต่ยังเป็นเครื่องนำทางและพลังชีวิตที่หล่อเลี้ยงจิตใจ โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นครูผู้ชี้ทาง พระธรรมเป็นแนวปฏิบัติ และพระสงฆ์เป็นแบบอย่างอันประเสริฐ การพัฒนาตนในวิถีแห่งศีล สมาธิ ปัญญาจึงเป็นการดำเนินชีวิตภายใต้ร่มเงาแห่งพระรัตนตรัยอย่างแท้จริง เป็นการเจริญงอกงามทั้งทางโลกและทางธรรม ที่สำคัญคือการพัฒนาปัญญาและความดีงามภายใน อันเป็นทรัพย์สมบัติที่แท้จริงที่ไม่มีใครอาจลักขโมยไปได้ และจะติดตามผู้เป็นเจ้าตลอดไปแม้ในภพหน้าชาติหน้า ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า "อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ" ตนแลเป็นที่พึ่งของตน[8] โดยมีพระรัตนตรัยเป็นหลักชัยและแสงสว่างนำทาง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งพระไตรรัตน์อันประเสริฐ ที่มีกระบวนการเข้าถึงสัจธรรมอย่างเป็นระบบและลึกซึ้ง เริ่มจากตถาคตโพธิสัทธา[9] อันหมายถึงมีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต[10] ศรัทธาอันมั่นคงในพระพุทธเจ้าผู้ทรงตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง โดยมีลักษณะพิเศษ 5 ประการ คือ (1) ศรัทธาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัญญา (2) ศรัทธาที่ผ่านการพิจารณาไตร่ตรอง (3) ศรัทธาที่ไม่หวั่นไหว (4) ศรัทธาที่เป็นดั่งรัตนะ และ (5) ศรัทธาที่นำไปสู่การปฏิบัติ พระพุทธองค์ทรงเป็นพระสัมมา

---

[6] สำ.ส. (ไทย) 15/13/13.

[7] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2567), หน้า 14.

[8] ขุ.ธ. (ไทย) 25/160/82.

[9] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2564), หน้า 164.

[10] องฺ.ทสก. (ไทย) 24/11/17.

สัมพุทธะผู้มีพระคุณ 9 ประการ ทรงค้นพบอริยสัจ 4 ด้วยพระปรีชาญาณอันยิ่งใหญ่ ทรงบัญญัติพระวินัยไว้อย่างเหมาะสมกับกาลสมัย ทรงเป็นอุคฆฏิตัญญูบุคคลผู้สามารถบรรลุธรรมได้ด้วยตนเอง และทรงเป็นแบบอย่างอันสมบูรณ์แห่งการพัฒนาตนที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนสามารถฝึกฝนอบรมตนจนบรรลุธรรมสูงสุดได้ ศรัทธาในตถาคตโพธิสัทธานี้มิใช่ความเชื่ออย่างงมงาย แต่เป็นศรัทธาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของโยนิโสมนสิการ ผ่านกระบวนการศึกษาอย่างเป็นระบบตามหลักไตรสิกขาอันประกอบด้วยศีล (สีลสัมปทา) ที่เป็นพื้นฐานแห่งความประพฤติชอบ สมาธิ (จิตตสัมปทา) ที่นำไปสู่ความสงบมั่นคงของจิต และปัญญา (ปัญญาสัมปทา) ที่ทำให้รู้แจ้งแทงตลอดในสัจธรรม พร้อมทั้งต้องมีสัมมาทิฏฐิที่เห็นถูกต้องในพระรัตนตรัยตามหลักกาลามสูตร 10 ประการ เข้าใจอย่างลึกซึ้งในหลักปฏิจจสมุปบาทอันแสดงถึงความเป็นเหตุเป็นผลของสรรพสิ่ง รู้จักกรรมและผลของกรรมตามหลักกรรม 12 ขันธ์ 5 อันเป็นองค์ประกอบแห่งชีวิต และปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8 อันเป็นทางสายกลาง เมื่อศรัทธาในพระพุทธรัตนะมั่นคงแล้ว ย่อมนำไปสู่การปฏิบัติตามพระธรรมรัตนะอย่างถูกต้องครบถ้วนทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ และเชื่อมโยงถึงสังฆรัตนะที่มีพุทธบริษัท 4 เป็นชุมชนแห่งการปฏิบัติที่ประกอบด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา โดยมีพระสงฆ์ผู้เป็นอริยสงฆ์เป็นต้นแบบสำคัญในการดำรงชีวิตตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด พระรัตนตรัยทั้งสามประการนี้เปรียบดั่งเสาหลักสามต้นที่ค้ำจุนกันอย่างมั่นคงงดงามในระบบนิเวศแห่งธรรม โดยพระพุทธรัตนะทรงเป็นที่พึ่งทางปัญญา (ญาณสรณะ) และแสงสว่างแห่งการรู้แจ้ง (วิสุทธิญาณ) พระธรรมรัตนะเป็นแนวทางปฏิบัติอันถูกต้อง (ปฏิปทาสรณะ) ที่ประกอบด้วยพระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม และพระสังฆรัตนะเป็นแบบอย่างการดำเนินชีวิตที่ดีงาม (ปฏิรูปเทสวาสะ) ที่แสดงให้เห็นว่าการหลุดพ้นเป็นไปได้จริงในชาตินี้ ทั้งสามประการนี้รวมกันเป็นระบบอันสมบูรณ์ที่เรียกว่า "ไตรสรณคมน์" อันนำพาสัตว์โลกให้ข้ามพ้นจากสังสารวัฏสู่พระนิพพานได้อย่างแท้จริง

พระพุทธศาสนามีพุทธบริษัททั้งสี่ฝ่ายที่ได้รับการยกย่องในด้านศรัทธาอันมั่นคงในพระรัตนตรัยเป็นพื้นฐานแห่งการบรรลุธรรม โดยฝ่ายภิกษุมีพระวักกลิเถระผู้เป็นเอตทัคคะในทางสัทธาวิมุตติ[11] ซึ่งศรัทธาในพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์อย่างแน่วแน่จนสามารถบรรลุธรรมได้ และพระรัฏฐปาละผู้ยืนยันจะบวชด้วยศรัทธาแม้ถูกขัดขวางจากบิดามารดา[12] ฝ่ายภิกษุณีมีพระสิงคาลมาตาเถรีผู้เลิศในทางสัทธาวิมุตติ[13] ส่วนฝ่ายคฤหัสถ์มีหมอชีวกโกมารภัจจ์[14]และนางกาติยานี[15]ผู้เป็นแบบอย่างแห่งศรัทธาอันมั่นคง โดยศรัทธาในพระรัตนตรัยของท่านเหล่านี้เป็นตถาคตโพธิสัทธา คือศรัทธาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัญญาและเหตุผลในพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ มิใช่ศรัทธาอย่างงมงาย อันเป็น

---

[11] ขุ.อป. (ไทย) 33/28-60/241245.

[12] ขุ.อป. (ไทย) 32/97-111/116-117.

[13] ขุ.อป. (ไทย) 33/82 /530.

[14] พระครูกัลยาณสิทธวัฒน (สมาน พรหมอยู่/กลฺยาณธมฺโม), **เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพบริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2546), หน้า 262-270.

[15] องฺ.เอก. (ไทย) 10/265/33.

บันไดขั้นแรกสู่การบรรลุธรรม เมื่อประกอบด้วยการปฏิบัติตามหลักศลี สมาธิ ปัญญาอย่างถูกต้องแล้ว ย่อมนำไปสู่ความหลุดพ้น ดังเห็นได้จากพระวักกลิเถระและพระสิงคาลมาตาเถรีที่แม้จะหลุดพ้นด้วยศรัทธาเป็นหลัก แต่ก็ต้องมีปัญญารู้แจ้งในพระรัตนตรัยตามมา จึงบรรลุอรหัตตผลได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งพุทธบริษัทเหล่านี้เป็นพยานถึงความสำคัญของศรัทธาอันมั่นคงในพระรัตนตรัยว่า เมื่อตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัญญาและโยนิโสมนสิการแล้ว ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำผู้ปฏิบัติหรือผู้เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานไปสู่จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาได้

พระรัตนตรัยเป็นกระบวนการพัฒนาจิตที่สมบูรณ์สำหรับผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยทำงานเป็นองค์รวมสามด้านที่สัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งในทุกขณะจิต กล่าวคือ (1) พุทธภาวะที่ปรากฏเป็นสัมมาสติรู้ตัวทั่วพร้อมในปัจจุบันขณะ (2) สภาวธรรมทั้งปวงที่แสดงตัวตามหลักไตรลักษณ์ ทั้งรูปธรรมผ่านอายตนะ 6 และนามธรรมอันประกอบด้วยขันธ์ 5 และ (3) ผู้ปฏิบัติที่มีศักยภาพในการรู้เห็นตามความเป็นจริง กระบวนการนี้เป็นไตรสรณคมน์ที่สมบูรณ์ในแต่ละวิถีจิต โดยพุทธคุณทำหน้าที่กระตุ้นสติสัมปชัญญะ ธรรมคุณเป็นวัตถุแห่งวิปัสสนาที่ต้องรู้เห็นตามจริง และสังฆคุณเป็นแบบอย่างหรือผู้ปฏิบัติที่ถูกต้องตามมรรคมีองค์ 8 ผู้ปฏิบัติต้องเริ่มจากศีลอันบริสุทธิ์เป็นฐาน ประกอบด้วยศรัทธาอันมั่นคงในพระรัตนตรัย แล้วพัฒนาสติปัฏฐาน 4 ให้ตั้งมั่นในรูปนามปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง ด้วยความเพียรที่มั่นคง สติที่ระลึกรู้ไม่ขาดตอน และสมาธิที่แน่วแน่ในสภาวธรรม เมื่อองค์ประกอบครบถ้วนจะเกิดญาณทัสสนะที่หยั่งรู้ไตรลักษณ์อย่างแจ่มชัด ผ่านการพิจารณาอริยสัจ 4 อย่างลุ่มลึก ทั้งนี้กระบวนการทั้งหมดต้องอาศัยความสมดุลระหว่างศรัทธาในพระรัตนตรัยกับปัญญาที่รู้แจ้งแทงตลอด ซึ่งเป็นไปตามหลักโยนิโสมนสิการที่ว่าด้วยการพิจารณาอย่างแยบคายในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติ

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นความเป็นมาและความสำคัญของพระรัตนตรัยมีคุณค่าอย่างลึกซึ้งต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยเป็นทั้งที่พึ่งทางปัญญา (พุทธคุณ) ที่พึ่งแห่งการปฏิบัติ (ธรรมคุณ) และที่พึ่งแห่งแบบอย่างชีวิต (สังฆคุณ) กระบวนการเข้าถึงพระรัตนตรัยตามคัมภีร์เถรวาทแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างศรัทธาในตถาคตโพธิสัทธากับการพัฒนาปัญญา ผ่านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานที่ถูกต้องตามหลักสติปัฏฐาน 4 มรรคมีองค์ 8 และอริยสัจ 4 ซึ่งพระรัตนตรัยมิเพียงเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ แต่เป็นระบบพัฒนาจิตที่สมบูรณ์ ที่สามารถนำผู้ปฏิบัติจากความมืดมนสู่แสงสว่างแห่งปัญญา จากอบายภูมิสู่สุคติภูมิ จนอาจบรรลุธรรมขั้นสูงเป็นพระอริยบุคคลหรือถึงซึ่งความหลุดพ้นในที่สุด ทั้งนี้เพราะพระรัตนตรัยเป็นทั้งหลักทฤษฎีในคัมภีร์และวิถีปฏิบัติจริงที่ได้รับการพิสูจน์แล้วว่า สามารถพัฒนาจิตใจมนุษย์ให้สูงขึ้นได้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน จนถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพระรัตนตรัยในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อนำเสนอคุณค่าของพระรัตนตรัยที่มีต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยคุณค่าของพระรัตนตรัยที่มีต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้ กำหนดขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา และปกรณวิเสส โดยผู้วิจัยใช้คัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539

2. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือและ ตำรา วารสาร บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. เรียบเรียงตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของแหล่งที่มาโดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระไตรปิฎก

4. กำหนดประเด็นเพิ่มเติมหรือรายละเอียดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องโดยการขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิและคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง

5. วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล และสรุปคำตอบปัญหาการวิจัย

6. สัมภาษณ์ (Interview) ผู้ทรงคุณวุฒิ พระวิปัสสนาจารย์ 9 รูป/คน และโยคีผู้ปฏิบัติธรรม 9 รูป/คน

7. ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์โดยการเข้าพบกับอาจารย์ที่ปรึกษาและคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเป็นระยะ ๆ

8. ปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาตามคำแนะนำของคณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์และดำเนินการตามขั้นตอนของบัณฑิตวิทยาลัย

ผลการศึกษา

1. พระรัตนตรัยในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า พระรัตนตรัย หรือที่เรียกกันว่า แก้วสามประการอันประเสริฐ หมายถึง องค์ประกอบสำคัญสูงสุดในพระพุทธศาสนา ที่พุทธศาสนิกชนให้ความเคารพสักการะสูงสุด อันได้แก่: พระพุทธ หมายถึง พระพุทธ คือ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง พระองค์พยายามแสดงหาความจริงในธรรมชาติเพื่อช่วยมวลมนุษย์ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ คือ การเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ พระธรรม คือ ความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ แล้วนำมาเปิดเผยสั่งสอนแก่ชาวโลก และคำสั่งสอนเพื่อความเป็นคนดีที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้และสั่งสอนไว้ที่นำไปสู่การพ้นทุกข์. พระธรรมเปรียบเสมือนแผนที่นำทางสู่ความสงบสุขและนิพพาน พระสงฆ์ หมายถึง หมู่สาวกของพระพุทธเจ้าที่ได้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยจนบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล (พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์) หรือหมู่ภิกษุ ภิกษุณี ที่ดำรงอยู่ในพระวินัยและเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา พระสงฆ์เปรียบเสมือนผู้ช่วยนำทางและแบบอย่างในการปฏิบัติตามพระธรรม

พระพุทธ หมายถึง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ธรรมด้วยพระองค์เองและเป็นแบบอย่างของการหลุดพ้นจากทุกข์ พระองค์ทรงเป็นผู้ค้นพบและชี้ทางสู่ความจริงอันสูงสุด ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้มนุษย์เข้าใจธรรมชาติของชีวิตและทางออกจากความทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างของการใช้ปัญญาและความเพียรเพื่อบรรลุธรรม โดยไม่ต้องพึ่งพาครูหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ พระองค์ทรงแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะตรัสรู้ได้ด้วยตนเอง หากฝึกฝนและพัฒนาตนอย่างถูกต้อง พระพุทธเจ้าจึงเป็นทั้งผู้ชี้ทางและแรงบันดาลใจให้ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมุ่งมั่นในการฝึกฝนเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด

พระธรรม หมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นหลักธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรม พระธรรมประกอบด้วยพระไตรปิฎกและคำสอนอื่นๆ ที่ช่วยขจัดอวิชชา (ความไม่รู้) และกิเลส (โลภะ โทสะ โมหะ) พระธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาจิตใจและปัญญา เพื่อนำไปสู่ความหลุดพ้นจากวัฏสงสาร พระธรรมไม่เพียงแต่เป็นคำสอนทางทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน เช่น การเจริญสติผ่านสติปัฏฐาน 4 (กาย เวทนา จิต ธรรม) และการพิจารณาไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ซึ่งเป็นหัวใจของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน พระธรรมจึงเป็นทั้งเครื่องมือและเป้าหมายของการปฏิบัติธรรม

พระสงฆ์ หมายถึง หมู่สาวกผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าและเป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิตที่บริสุทธิ์ พระสงฆ์ทำหน้าที่สืบทอดและเผยแผ่พระธรรม รวมทั้งเป็นแบบอย่างของการปฏิบัติตนตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา พระสงฆ์เป็นผู้รักษาพระธรรมวินัยและเป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิตที่ปราศจากกิเลส พระสงฆ์ยังทำหน้าที่เป็นครูและผู้ให้คำแนะนำในการปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งต้องอาศัยการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องและถูกต้อง พระสงฆ์จึงเป็นทั้งแบบอย่างและผู้สนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติสามารถพัฒนาจิตใจและปัญญาไปสู่ความหลุดพ้นได้

ดังนั้นพระรัตนตรัยในการศึกษาครั้งนี้คือ พระพุทธ หมายถึง ผู้ขจัดซึ่งภัยของสัตว์ทั้งหลาย โดยทำสัตว์ทั้งหลายให้เป็นไปในประโยชน์เกื้อกูล และถอย กลับจากสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล พระธรรม หมายถึง เพราะช่วยทำสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามพ้นจากกันดารคือภพและเพราะให้ความเบาใจแก่สัตว์ทั้งหลาย พระสงฆ์ หมายถึง เพราะทำสักการะทั้งหลายแม้เป็นของน้อยค่า แต่ผลที่ได้รับกลับมีอันไพบูลย์

2. การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า วิปัสสนาภาวนา คือ การสำรวมใจให้แน่วแน่เป็นสมาธิ การทำกุศลธรรมทั้งหลายให้เจริญในหมู่ชนผู้ประเสริฐเป็นปัญญาที่เห็นสภาวธรรมต่างๆ เป็นการเจริญปัญญาจนรู้รูปนามตามความ เป็นจริง ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน จนกระทั่งถอนความยึดมั่นถือมั่นในรูปนามว่า เป็นสัตว์ เป็น บุคคลตัวตน เรา เขา ออกจากจิตใจเสียได้ ซึ่งนำพาไปสู่ความพ้นทุกข์ คือ มรรคผล นิพพานในที่สุด มี แนวทางการปฏิบัติอยู่ 4 วิธี ได้แก่ (1) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาโดยมีสมถะนำหน้า (2) การเจริญ สมถะโดยมีวิปัสสนานำหน้า (3) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนากับสมถะควบคู่กันไป และ(4) การปฏิบัติ วิปัสสนาภาวนาที่มีใจถูกอุทธัจจะในธรรมกั้นไว้ องค์ธรรมของวิปัสสนาภาวนา คือ ปัญญาเจตสิก

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา มีอารมณ์ 6 หมวด คือ ขันธ์ 5 อายตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 อริยสัจ 4 ปฏิจจสมุปบาท 12 ธรรม หลักธรรมที่เกื้อหนุนการ ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ โพธิปักขิยธรรม 37 ประการ แบ่งออกเป็น 7 หมวด คือ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และอริยมรรคมีองค์ 8 โดยมีแนวทางการ ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อความสิ้นทุกข์ มี 2 ประการ คือ (1) แนวทางการปฏิบัติแบบสมถยานิก คือ การเจริญสมถะก่อนจึงมาเจริญวิปัสสนาภาวนา ย่อมทำให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้ บุคคลที่ปฏิบัติจนจิตตั้ง มั่นมีสมาธิ ปราศจากนิวรณ์แล้วจะเกิดสภาวธรรมที่จิตมีการพิจารณาเห็นความจริงของรูปนาม เรียกว่า วิปัสสนาฌาน โดยการมีองค์ฌานทั้ง 5 นั้น ได้แก่ วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข และเอกัคคตา ก็ยังไม่เพียงพอที่จะเป็นผู้บรรลุวิปัสสนาภาวนาฌานได้ เพราะจิตจะต้องมีปัญญารู้แจ้งธรรมะ รู้เห็นว่ารูป นามเป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน และ (2) แนวทางการปฏิบัติแบบวิปัสสนายานิก คือ การปฏิบัติที่ต้องเริ่มต้นจากการฝึกสติสัมปชัญญะ หรือที่เรียกว่า สัมมาสติในมรรค 8 ก่อน จนกระทั่งสัมมาสติตั้งมั่นเป็นสัมมาสมาธิ เกิดจิตรู้ขึ้นแล้วให้จิตรู้นั้นเห็นสภาวะธรรมต่าง ๆ ตามความเป็นจริง

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือ (1) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตาม หลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นกัมมัฏฐานที่เหมาะแก่คนซึ่งมีตัณหาจริตกล้าปัญญาน้อย หลักการ ปฏิบัติ คือ การมีสติสัมปชัญญะและความเพียรระลึกรู้ที่ทางกาย หรือระลึกที่อิริยาบถใหญ่ทั้ง 4 ได้แก่ ยืน เดิน นั่ง นอน การฝึกแบบกายานุปัสสนามีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ทำให้ผู้ฝึก คลายความยึดติดอยู่ในร่างกาย จนกระทั่งบอกตัวเอง ได้ว่าร่างกายเป็นเพียงเครื่องมือสำหรับฝึกฝนพัฒนาจิตเท่านั้นเอง ไม่มีคุณค่าพอต่อการยึดติดใด ๆ (2) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็น กัมมัฏฐานที่เหมาะกับคนที่มีตัณหาจริตอ่อน ปัญญากล้า หลักการปฏิบัติ คือ การมีสติสัมปชัญญะและ ความเพียรระลึกพิจารณากำหนดความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจในขณะนั้น ๆ เมื่อจิตใจเกิด ความทุกข์ ความสุข หรือเฉย ๆ ก็รู้ว่า มีทุกข์ มีสุข หรือเฉย ๆ รู้ว่าความรู้สึกเหล่านี้เกิดขึ้นมาได้ อย่างไร กำลังจะหมดสิ้นไปอย่างไร (3) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นกัมมัฏฐานที่เหมาะกับคนที่มีทิฏฐิจริตกล้า ปัญญาน้อย หลักการปฏิบัติ คือ การมีสติสัมปชัญญะ และความเพียรกำหนดรู้ให้ทันจิต คือ ให้รู้ว่าจิตของตนในขณะนั้น ๆ เป็นอย่างไร เช่น มีราคะ ไม่มี ราคะ มีโทสะ ไม่มีโทสะ มีโมหะ ไม่มีโมหะ หลุดพ้น ยังไม่หลุดพ้น เป็นต้น ก็รู้ชัดตามที่เป็นอยู่ใน ขณะนั้น ๆ และ(4) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นกัมมัฏฐานที่ เหมาะกับคนที่มีทิฏฐิจริตอ่อน ปัญญากล้า หลักการปฏิบัติ คือ การมีสติสัมปชัญญะและความเพียร ระลึกพิจารณากำหนดรู้ทันธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล อันได้แก่ โพชฌงค์ 7 และอริยสัจ 4 และการ พิจารณากำหนดรู้ทันธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศล ได้แก่ นิวรณ์ 5 และการพิจารณากำหนดรู้ทันธรรม ทั้งหลายที่เป็นกลาง ๆ อันได้แก่ขันธ์ 5 อายตนะ 12

อานิสงส์ของการปฏิบัติมหาสติปัฏฐาน 4 ที่พระพุทธองค์ ได้ตรัสเทศนามหาสติปัฏฐานสูตรแล้วได้ตรัสถึงอานิสงส์ 2 ประการคือ บรรลุพระอรหัตตผลในชาติปัจจุบัน หากยังมีอุปาทิคือสังโยชน์ 10 หรือ อนุสัย (มีกามราคะ ปฏิฆะ ทิฏฐิ วิจิกิจฉา มานะ ภวราคะ และอวิชชา) เหลืออยู่ จะได้เป็นพระ

อนาคามี (ผู้ไม่กลับมาเกิดในโลกนี้อีก)คือ เป็นผู้จะได้บรรลุพระอรหัตตผล หรือพระอนาคามิผล ในชาตินี้เป็นแน่นอนภายใน 7ปี หรือลดลงไปจนถึงเพียง 7 วัน

4.3 การนำเสนอคุณค่าของพระรัตนตรัยที่มีต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

วิธีการเข้าถึงพระรัตนตรัยที่มีผลต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือ การปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8 เมื่อบุคคลปฏิบัติตามหลักนี้ย่อมทำให้กิเลสอาสวะคือ โลภะ โทสะ โมหะ ที่ห่อหุ้มจิตอยู่เบาบางไปเรื่อย ๆ เมื่อกิเลสเบาบางไปแล้วก็จะได้เข้าถึงพระรัตนตรัยในตัวในที่สุด และพระรัตนตรัยนี้แหละที่จะทำหน้าที่ละกิเลสอย่างละเอียดให้หมดสิ้นไปได้ และการปฏิบัติมรรคมีองค์ 8 นั้นต้องทำอย่างไร วิธีการที่ลัดที่สุดคือ การเจริญภาวนานั่นเองดังพุทธดำรัสว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุหมั่นเจริญภาวนา แม้จะไม่พึงเกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า 'โอหนอ ขอจิตของเราพึงหลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น' ก็จริง แต่จิตของภิกษุนั้น ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น ข้อนั้นเพราะเหตุไร พึงกล่าวได้ว่า เพราะเจริญสติปัฏฐาน 4 ฯลฯ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ 8

พระรัตนตรัยที่มีความสำคัญต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือ เป็นด้วยการพัฒนาสติและปัญญาเป็นขั้นตอนสำคัญที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจความลึกซึ้งของพระรัตนตรัย การระลึกว่าพระพุทธเจ้าคือผู้ค้นพบหนทางดับทุกข์ด้วยปัญญาของพระองค์เอง ช่วยให้ผู้ปฏิบัติเห็นคุณค่าของการพัฒนาปัญญา และช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีความมั่นคงในแนวทางปฏิบัติ ไม่ไขว้เขวด้วยความสงสัย การไตร่ตรองถึงคำสอน เช่น อริยสัจ 4 และมรรค 8 ช่วยให้เข้าใจว่าวิปัสสนาคือการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ พระพุทธเจ้าคือผู้ค้นพบหนทางดับทุกข์ด้วยปัญญาของพระองค์เอง ช่วยให้ผู้ปฏิบัติเห็นคุณค่าของการพัฒนาปัญญา การลดละกิเลสช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีความมั่นคงในแนวทางปฏิบัติไม่ไขว้เขวด้วยความสงสัย

คุณค่าพระรัตนตรัยที่มีผลต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือ เป็นหลักธรรมที่ประเสริฐ กล่าวคือเป็นข้อปฏิบัติที่สามารถปฏิบัติได้ตามศักยภาพแห่งบุญบารมีที่ตนได้เคยสั่งสมอบรมมาใครผู้ใดปฏิบัติตรงตามพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้าด้วยดีแล้ว ย่อมได้รับผลดีตามระดับภูมิธรรม ภูมิปัญญาและบารมีของแต่ละท่าน โดยไม่จำกัดกาลเวลา เป็นอกาลิโก พระสัทธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านี้ จึงเป็นโอปนยิโก คือเป็นธรรมที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัวด้วย กล่าวคือ เป็นธรรมปฏิบัติที่ควรศึกษาและปฏิบัติให้ได้ผลดีด้วยตนเอง และเป็น เอหิปสฺสิโก คือควรกล่าวกะผู้อื่นว่า ท่านจงมาดูเถิด กล่าวคือ เป็นธรรมที่พึงแนะนำให้ผู้อื่นมาศึกษาและปฏิบัติให้ได้ผลพิสูจน์ที่ดีจริง และที่จะได้รับผลเป็นความเจริญและสันติสุขให้ถึงความสิ้นทุกข์อย่างถาวรแท้จริงได้เอง

อภิปรายผล

1. พระรัตนตรัยในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า การเจริญหรือการระลึกถึงไตรสรณคมน์ เป็นการปฏิบัติทางจิตที่สำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยแบ่งออกเป็น 3 ประการ ได้แก่ การระลึกถึงพระพุทธเจ้า (พุทธานุสสติ) การระลึกถึงพระธรรม (ธัมมานุสสติ) และการระลึกถึงพระสงฆ์ (สังฆานุสสติ) ซึ่งปรากฏในคัมภีร์อนุสสติฏฐานสูตร การปฏิบัติเช่นนี้ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจผ่องใส มั่นคงใน

พระรัตนตรัย และเจริญในศรัทธา โดยพุทธานุสสติเป็นการระลึกถึงพระพุทธคุณ ธัมมานุสสติเป็นการระลึกถึงพระธรรมคุณ และสังฆานุสสติเป็นการระลึกถึงพระสังฆคุณ ซึ่งล้วนเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจและแนวทางในการดำเนินชีวิตตามหลักธรรม โดยพระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายไว้ในวิสุทธิมรรค สอดคล้องกับนายถิรทิพย์ สุริวงษ์ ได้ศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงไตรสรณคมน์ของชาวพุทธในสังคมไทย พบว่า การยึดมั่นในพระรัตนตรัยซึ่งหมายถึงแก้วอันประเสริฐ 3 ประการ เป็นสรณะหรือเป็นที่พึ่ง ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ การถือพระพุทธเจ้าเป็นที่ระลึกทำให้มั่นใจได้ว่า มนุษย์สามารถฝึกฝนตนเองให้มีความดีสูงขึ้นไปได้ การถือพระธรรมเป็นที่ระลึกทำให้มั่นใจได้ว่าสิ่งทั้งปวงนั้นดำเนินไปตามเหตุ ปัจจัย การถือพระสงฆ์เป็นที่ระลึกทำให้มั่นใจได้ว่า สังคมจะดีงาม ถ้าประพฤติธรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระครูสุตธรรมาภิมณฑ์ (เย็น สิริมงฺคโล/จันทร์สุด) “ศึกษาการนับถือพระรัตนตรัยของประชาชนในตำบลแคนดง อำเภอแคนดง จังหวัดบุรีรัมย์”พบว่า พระรัตนตรัยในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น หมายถึงเครื่องนำทางที่ประเสริฐ 3 ประการหรือ แก้ว 3 ประการ เป็นสิ่งที่นับถือเคารพบูชาอันประเสริฐสูงสุดของพุทธศาสนิกชน ซึ่งประกอบด้วยพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ต่างอิงอาศัยกันเหมือนไม้ 3 ท่อนอันตั้งพิงกันไว้ จะขาดเสียอันหนึ่งไม่ได้ ซึ่งรัตนะแต่ละอย่างก็มีคุณแตกต่างกันไป ดังนี้ คือ 1) พระพุทธเจ้า 9 ประการ มีความเป็นผู้หมดกิเลส เป็นต้น 2) พระธรรม มีคุณ 6 ประการ มีความเป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว เป็นต้น 3) พระสงฆ์ มีคุณ 9 ประการ มีความเป็นผู้ปฏิบัติดี เป็นต้น ซึ่งมีอานุภาพปรากฏในฐานะสิ่งที่ช่วยกาจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย มีทุพภิกขภัย โรคภัย และภัยจากภูตผีปีศาจ เป็นต้น ดังที่ปรากฏในรัตนสูตร นอกจากนี้ พระรัตนตรัยมีความสำคัญในฐานะเป็นที่พึ่ง ที่ระลึกถึง ของพุทธศาสนิกชนทั่วไป เพราะสามารถช่วยให้ผู้ระลึกถึงและปฏิบัติตาม ได้หลุดพ้นจากภัย คือความกลัวต่าง ๆ อันมีอวิชชาเป็นสาเหตุได้ สอดคล้องกับนางสาววรรณทิพา สังขสูตร ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงคุณค่าของรัตนะในพระไตรปิฎก” ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าของรัตนะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่ามีคุณค่าทั้งทางโลกและทางธรรม รัตนะทางโลกมีคุณค่าในธานะที่เป็นปัจจัยในการสร้างคุณประโยชน์ให้แก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม ส่วนคุณค่ารัตนะทางธรรม สรุปได้เป็นสองประเด็น คือ คุณค่ารัตนะในฐานะที่เป็นปัญญา และคุณค่ารัตนะในฐานะของพระรัตนตรัย คุณค่าของปัญญารัตนะเพื่อประโยชน์ทางโลกิยะเป็นคุณค่าเพื่อการดำเนินชีวิตทางโลกอย่างมีคุณภาพ ส่วนคุณค่าของปัญญารัตนะเพื่อประโยชน์ทางโลกุตตระ และคุณค่าของพระรัตนตรัย เป็นคุณค่าเพื่อการดำเนินชีวิตให้บรรลุธรรม การเข้าถึงคุณค่าของรัตนะในพระไตรปิฎก อันได้แก่ 1) คุณค่าของรัตนะทางโลกในพระไตรปิฎก เข้าถึงได้โดยการประพฤติจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐ บำเพ็ญทาน รักษาศีล บำเพ็ญภาวนา และสร้างฐานะทางเศรษฐกิจที่ขึ้นมาด้วยหลักธรรมในพระไตรปิฎก 2) คุณค่าของรัตนะทางธรรมในพระไตรปิฎก เข้าถึงได้ด้วยปัญญา 3 และด้วยวิธีการแบบโลกิยะกับแบบโลกุตตระ

2. การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า วิปัสสนาภาวนา คือ การสำรวมใจให้แน่วแน่เป็นสมาธิ การทำกุศลธรรมทั้งหลายให้เจริญในหมู่ชนผู้ประเสริฐเป็นปัญญาที่เห็นสภาวธรรมต่าง ๆ เป็นการเจริญปัญญาจนรู้รูปนามตามความ เป็นจริง ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน

จนกระทั่งถอนความยึดมั่นถือมั่นในรูปนามว่า เป็นสัตว์ เป็น บุคคลตัวตน เรา เขา ออกจากจิตใจเสียได้ ซึ่งนำพาไปสู่ความพ้นทุกข์ คือ มรรคผล นิพพานในที่สุด มี แนวทางการปฏิบัติอยู่ 4 วิธี ได้แก่ (1) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาโดยมีสมถะนำหน้า (2) การเจริญ สมถะโดยมีวิปัสสนานำหน้า (3) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนากับสมถะควบคู่กันไป และ(4) การปฏิบัติ วิปัสสนาภาวนาที่มีใจถูกอุทธัจจะในธรรมกั้นไว้ องค์ธรรมของวิปัสสนาภาวนา คือ ปัญญาเจตสิก สอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมายไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมว่า รัตนะ 3 แก้วอันประเสริฐ หรือสิ่งล้ำค่า 3 ประการ คือหลักที่เคารพบูชาสูงสุดของพุทธศาสนิกชน 3 อย่าง พระพุทธเจ้า (พระผู้ตรัสรู้เองและสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม พระธรรม (คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลักความจริงและหลักความประพฤติ พระสงฆ์ (หมู่สาวกผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ในภาษาบาลีที่มา เรียกว่า สรณะ 3 ซึ่งมีความสอดคล้องกับเมธีเมธีสถิตนนท์ ได้ศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงพระรัตนตรัยใน ปฐมสรณานิสักกสูตร พบว่า ปฐมสรณานิสักกสูตรพระพุทธเจ้าทรงตรัสแก่ เจ้ามหานามศากยะ ปรารภการสวรรคตของเจ้าสรณานิศากยะ ซึ่งมีเนื้อหาที่กล่าวถึงลักษณะของผู้บรรลุธรรมไว้ ประเภท คือ การระลึกถึงพระรัตนตรัยเป็นบาทฐานมี 4 ประเภท ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุธรรมเป็น พระอรหันต์ พระอนาคามี พระสกทาคามี และพระโสดาบันตามลำดับ สำหรับผู้ที่บรรลุเป็นพระ โสดาบัน เรียกว่า ผู้บรรลุธรรมประเภท สัทธานุสารี และการปฏิบัติตามหลักธรรมในอินทรีย์ 5 ซึ่งมี อยู่ 2 ประเภท สามารถบรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันได้เช่นเดียวกัน คือ เป็นผู้บรรลุธรรมประเภท ธัมมานุสารี สอดคล้องกับพระมหาเกรียงไกร แก้วไชยะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสรณะในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า สรณะ หมายถึง ที่พึ่งที่ระลึกซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ยึดถือไว้เพื่อ พึ่งพาอาศัย เพื่อให้เกิดความอุ่นใจสบายใจ และเพื่อความพ้นทุกข์รวมทั้งได้ประสบกับสิ่งที่ตน ปรารถนา ที่พึ่งในพระพุทธศาสนาคือ พระรัตนตรัย ซึ่งแปลว่าแก้วที่ประเสริฐ 3 ประการคือ พระ พุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ พระรัตนตรัยเป็นสรณอันประเสริฐ ด้วยเหตุผล 5 ประการคือ (1) เป็น ที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ (2) เป็นที่พึ่งที่ทำให้บุคคลสามารถพึ่งตนเองได้ (3) เป็นเครื่องปกป้องและ จรรโลงชีวิตให้สงบสุข (4) เป็นแหล่งบุญที่ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติตามได้รับผลบุญยิ่งใหญ่ (5) เป็นที่พึ่งที่ทำ ให้ผู้ปฏิบัติตามได้บรรลุนิพพาน การพึ่งพระรัตนตรัยที่ถูกต้อง คือการปฏิบัติตามธรรมหรือคำสอนที่ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การทำตนเองให้สามารถพึ่งตนเองได้ และสามารถ บรรลุความสุขที่แท้จริง คือนิพพานในที่สุด ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระกฤษณรงค์ สนฺตมโน (มะลิแย้ม “ศึกษาวิธีการพึ่งพระรัตนตรัยตามหลักพระพุทธศาสนา” พบว่า วิธีการพึ่งพระรัตนตรัยของชาวพุทธนั้น พึ่งด้วยความรู้ผ่านประสาทสัมผัส ผ่านปัญญา ระดับเหตุผล ผ่านญาณปัญญา ความสำคัญว่า พระพุทธเจ้า คือผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน มีปัญญากำจัดทุกข์ได้ พึ่งด้วยทาน ศีล ภาวนา ศรัทธา เคารพยำเกรงในพระรัตนตรัยทำให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ในนาน ไม่เสื่อมสิ้นไป เห็นความสำคัญของพระธรรมว่าผู้กำจัดโมหะ อวิชชา เห็นความสำคัญของพระสงฆ์เป็นสื่อนำพาปฏิบัติสู่ความพ้นทุกข์ สร้างองค์ความรู้ด้วยพุทธศาสนาคือ ตื่น รู้โลกา พระธรรมคือนำพาปฏิบัติ พระสงฆ์ ชี้ชัดในวิถีชีวิต

3. การนำเสนอคุณค่าของพระรัตนตรัยที่มีต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน พบว่า วิธีการเข้าถึงพระรัตนตรัยที่มีผลต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือ การปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ 8 เมื่อบุคคลปฏิบัติตามหลักนี้ย่อมทำให้กิเลสอาสวะคือ โลภะ โทสะ โมหะ ที่ห่อหุ้มจิตอยู่เบาบางไปเรื่อยๆ เมื่อกิเลสเบาบางไปแล้วก็จะได้เข้าถึงพระรัตนตรัยในตัวในที่สุด และพระรัตนตรัยนี้แหละที่จะทำหน้าที่ละกิเลสอย่างละเอียดให้หมดสิ้นไปได้ และการปฏิบัติมรรคมีองค์ 8 นั้นต้องทำอย่างไร วิธีการที่ลัดที่สุดคือ การเจริญภาวนานั่นเองดังพุทธดำรัสว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุหมั่นเจริญภาวนา แม้จะไม่พึงเกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า 'โอหนอ ขอจิตของเราพึงหลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น' ก็จริง แต่จิตของภิกษุนั้นย่อมหลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น ข้อนั้นเพราะเหตุไร พึงกล่าวได้ว่า เพราะเจริญสติปัฏฐาน 4 ฯลฯ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ 8 สอดคล้องกับสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) กล่าวไว้ในหนังสือ หลักพระพุทธศาสนาความว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้พระธรรมด้วยพระองค์เองแล้วทรงแสดงพระธรรมสั่งสอนพระธรรมอันพระสงฆ์ได้ฟังได้ปฏิบัติแล้วด้ารงรักษาไว้ พระสงฆ์ก็เป็นสาวกหรือศิษย์ของพระพุทธเจ้า ทั้ง 3 นี้จึงต่างอิงอาศัยกัน เหมือนอย่างไม้ 3 อันตั้งพิงกันอยู่ จะขาดเสียอันหนึ่งก็หาได้ไม่ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ทั้ง 3 นี้จึงรวมเรียกว่า พระรัตนตรัย ซึ่งมีความสอดคล้องกับสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ) กล่าวไว้ในหนังสืออริยวังสปฏิปทา ว่าผู้ปฏิบัติธรรมเมื่อมีความประสงฆ์จะเจริญพุทธานุสสติกัมมัฏฐาน ควรระลึกศีลอันบริสุทธิ์ของตนให้เป็นสีลวิสุทธิแล้วพึงระลึกถึง พระพุทธคุณโดยนัยว่า อิติปิ โส ภควา อรหำ สมฺมา สมฺพุทฺโธ เป็นต้น สืบเนื่องไม่ขาดช่วง เมื่อเพียรระลึกถึงพระพุทธคุณอยู่โดยทำนองนี้นานๆ หลายครั้งหลายหน หลายวัน หลายเดือน กิเลสคือ ราคะ โทสะ โมหะก็จะไม่เข้ามาพัวพันย่ำยีจิตได้ สอดคล้องกับพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ให้ความหมายของรัตนตรัย (อ่านว่า รัด-ตะ-นะ-ไตร) แปลว่า แก้ว 3 ดวง, แก้ว 3 ประการ หมายถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าไตรรัตน์บ้าง รัตนตรัยบ้าง จัดเป็นรัตนะเพราะเป็นสิ่งที่ประเสริฐสูงสุด ดั่งมีค่ามาก หาได้ยากเทียบด้วยดวงแก้วมณี รัตนตรัยเป็นสิ่งประเสริฐมีค่าและหาได้ยากสูงสุด เพราะประกอบด้วยคุณลักษณะและความดีโดยย่อดังนี้ พระพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้แจ้งด้วย รู้ดีรู้ชอบด้วยพระองค์เองก่อน แล้วสอนให้ผู้อื่นรู้ตามด้วย พระธรรม รักษาผู้ประพฤติ ปฏิบัติมให้ตกไปในที่ชั่ว คือมิให้ตกต่ำ พระสงฆ์ ปฏิบัติบัติชอบตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจนเห็นผลแล้วสอนผู้อื่นให้กระทำตามด้วย ซึ่งมีความสอดคล้องกับธนิต อยู่โพธิ์ กล่าวไว้ในหนังสืออานิสงส์ไตรสรณคมน์ว่า พระรัตนตรัย เป็นสิ่งประเสริฐสุดและเป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา อีกทั้งสรณคมน์ คือ การเข้าถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นสรณะเป็นที่พึ่ง เป็นอุบายเบื้องต้นที่ถูกทางของประชาชนผู้แสดงตนเป็นพุทธศาสนิก หรือพุทธมามกะ แต่ผู้คนส่วนมากปฏิบัติตามกันมาโดยปฏิบัติตามประเพณี โดยมิได้พิถีพิถันที่จะศึกษาและเรียนรู้ให้เข้าใจความหมายอย่างลึกซึ้ง เพราะขาดผู้ให้คำอธิบาย ขาดผู้ชี้แจงให้ชาบซึ้งขยายความถึงความสำคัญและอานุภาพอันยิ่งใหญ่ของพระรัตนตรัย และอานิสงส์อันมั่นคงไพศาลของไตรสรณาคมน์ จึงถึงเวลาที่ควรฟื้นฟู ศึกษา และเรียนรู้เรื่องพระรัตนตรัยและไตรสรณคมน์อย่างถูกต้องถูกทาง

องค์ความรู้ใหม่

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง “คุณค่าของพระรัตนตรัยที่มีต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน” ทำให้สามารถสรุปผลการศึกษาวิจัยได้เป็นองค์ความรู้เพื่อเป็นคุณค่าของพระรัตนตรัยที่มีต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน และเพื่อเป็นผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อเสริมสร้างให้แก่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมีความเจริญก้าวหน้ายิ่งๆขึ้นไปโดยส่วนรวม ดังนั้น จากการสังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ถอดองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ **TFVS MODEL** (Triple Gem–Faith–Vipassana–Self-liberation Model) เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการอธิบายและประยุกต์ใช้คุณค่าพระรัตนตรัยในบริบทการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ดังนี้

T – Triple Gem Realization การตระหนักรู้พระรัตนตรัย คือ การเห็นคุณค่าของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ในฐานะที่พึ่งสูงสุดทางจิตวิญญาณ พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างของการพ้นทุกข์ พระธรรมคือหนทางปฏิบัติ และพระสงฆ์คือผู้สืบทอดการปฏิบัติอย่างถูกต้อง เมื่อผู้ปฏิบัติซาบซึ้งในคุณเหล่านี้ จะเกิดความศรัทธามั่นคง ใช้พระรัตนตรัยเป็นแนวทางนำชีวิตให้ก้าวพ้นจากความหลงและความทุกข์

F – Faith Integration ศรัทธาที่แท้จริงต้องไม่ใช่ความเชื่อที่ปราศจากเหตุผล แต่เป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยโยนิโสมนสิการและปัญญา เมื่อผู้ปฏิบัติพิจารณาเหตุผลตามหลักธรรมแล้วเกิดความเชื่อมั่น ย่อมทำให้ศรัทธานั้นเป็นพลังที่มั่นคงและไม่หวั่นไหว ศรัทธาที่กลมกลืนกับปัญญาจะคอยเกื้อกูลให้ผู้ปฏิบัติสามารถก้าวข้ามความสงสัย และเดินหน้าในหนทางธรรมด้วยความแน่วแน่ต่อเนื่อง

V – Vipassana Practice การเจริญวิปัสสนาคือการภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 และมรรคมีองค์ 8 อย่างเป็นระบบ โดยการกำหนดรู้อารมณ์ปัจจุบันตามความเป็นจริง เห็นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่มีตัวตนในรูปนามที่ปรากฏ การฝึกเช่นนี้ค่อยๆ ชำระจิตจากกิเลส ทำให้เกิดสมาธิและปัญญาที่เกื้อกูลกัน เมื่อปัญญาเจริญขึ้น จิตจะสว่างไสว เห็นความจริงของธรรมชัดเจนขึ้นทุกลำดับ

S – Self-liberation Achievement ผลลัพธ์สูงสุดของการปฏิบัติธรรมคือความหลุดพ้นด้วยตนเอง โดยการลดละกิเลสและเห็นแจ้งในไตรลักษณ์อย่างไม่คลาดเคลื่อน การปล่อยวางขันธ์ 5 และความยึดมั่นถือมั่นทั้งปวง ทำให้จิตเป็นอิสระจากเครื่องผูกพันแห่งทุกข์ ผู้ปฏิบัติย่อมประสบความสงบสุขแท้จริงภายใน และบรรลุอิสรภาพทางจิตวิญญาณที่ไม่มีสิ่งใดบังคับหรือครอบงำได้

จากที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยสามารถแสดงรูปแบบ “TFVS MODEL” ดังภาพที่ 4.1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

TFVS MODEL แสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติวิปัสสนาที่มีพระรัตนตรัยเป็นศูนย์กลาง ต้องอาศัยศรัทธาและปัญญาเป็นพลังขับเคลื่อน ร่วมกับการฝึกสติ สมาธิ และปัญญาอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างความมั่นคงในแนวทาง ลดความลังเลสงสัย และคงความเพียรอย่างต่อเนื่อง การประยุกต์ใช้โมเดลนี้ไม่เพียงเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้เจริญวิปัสสนา แต่ยังสามารถประยุกต์ในงานพัฒนาจิต การศึกษา และการอบรมทางพระพุทธศาสนาในวงกว้าง

บทสรุป

พระรัตนตรัยในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทถือเป็นแก้วสามประการอันประเสริฐที่พุทธศาสนิกชนเคารพบูชา ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ โดยพระพุทธคือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง เป็นแบบอย่างของการใช้ปัญญาและความเพียรในการก้าวพ้นทุกข์ และทรงแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนสามารถบรรลุธรรมได้หากฝึกฝนตนอย่างถูกต้อง พระธรรมคือคำสอนและความจริงอันพระพุทธเจ้าทรงค้นพบ ซึ่งเป็นแนวทางในการดับทุกข์และพัฒนาจิตใจ เช่น การเจริญสติปัฏฐาน 4 และการพิจารณาไตรลักษณ์ อันเป็นหัวใจของวิปัสสนากรรมฐาน พระธรรมจึงเป็นทั้งแผนที่และเป้าหมายสู่ความหลุดพ้น ส่วนพระสงฆ์คือหมู่สาวกผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยจนบรรลุธรรม เป็นผู้สืบทอดคำสอนเผยแผ่พระศาสนา และทำหน้าที่เป็นครูผู้ชี้ทางแก่ผู้ปฏิบัติ พระสงฆ์เปรียบเสมือนผู้ช่วยนำทางและ

แบบอย่างแห่งชีวิตที่บริสุทธิ์ ส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมั่นคงในศีล สมาธิ และปัญญา ดังนั้นพระรัตนตรัยจึงเป็นรากฐานสูงสุดของพระพุทธศาสนา ทั้งในฐานะผู้ชี้ทาง เครื่องชี้นำ และผู้สืบต่อ ทำให้สัตว์โลกได้รับประโยชน์ เกื้อกูล และสามารถก้าวพ้นทุกข์ไปสู่ความสงบสุขได้

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึงการเจริญปัญญาเพื่อให้เห็นสภาวธรรมตามความเป็นจริงว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่ตัวตน จนสามารถละความยึดมั่นถือมั่นและก้าวพ้นวัฏสงสารไปสู่นิพพานได้ โดยมีวิธีการปฏิบัติ 4 แนว ได้แก่ การเจริญสมถะนำหน้าวิปัสสนา การเจริญวิปัสสนานำหน้าสมถะ การปฏิบัติทั้งสองควบคู่กัน และการปฏิบัติที่ยังถูกอุทธัจจะกั้นไว้ ทั้งนี้อารมณ์ของวิปัสสนามี 6 หมวด เช่น ขันธ์ 5 อริยสัจ 4 และปฏิจจสมุปบาท และมีโพธิปักขิยธรรม 37 เป็นหลักเกื้อหนุน แนวทางปฏิบัติแบ่งเป็นสมถยานิกและวิปัสสนายานิก โดยสมถยานิกเริ่มจากการทำสมาธิให้จิตตั้งมั่นก่อนจึงพิจารณารูปนาม ส่วนวิปัสสนายานิกเน้นการเจริญสติสัมปชัญญะเป็นเบื้องต้นจนเกิดสัมมาสมาธิและปัญญา การปฏิบัติสำคัญคือสติปัฏฐาน 4 ได้แก่ กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา และธัมมานุปัสสนา ซึ่งเหมาะกับผู้มีจริตต่างกันและมีเป้าหมายเพื่อคลายความยึดติดทั้งกาย เวทนา จิต และธรรม อานิสงส์สำคัญที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตร คือการบรรลุพระอรหัตตผลได้ภายในชาติปัจจุบัน หรือหากยังมีอนุสัยเหลืออยู่ก็จะได้บรรลุพระอนาคามิผลภายใน 7 ปี หรือเร็วที่สุดเพียง 7 วัน

การนำเสนอคุณค่าของพระรัตนตรัยที่มีต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน แสดงให้เห็นว่า พระรัตนตรัยเป็นหลักธรรมสำคัญที่ทำหน้าที่เกื้อหนุนและชี้ทางสู่ความหลุดพ้น โดยการเข้าถึงพระรัตนตรัยทำได้ผ่านการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งช่วยให้กิเลสอาสวะค่อยๆ เบาบางและหมดสิ้นไป การเจริญภาวนาโดยเฉพาะสติปัฏฐาน 4 เป็นวิธีตรงที่สุดในการพัฒนาจิตใจให้มั่นคงและรู้แจ้งสภาวธรรม การระลึกถึงพระพุทธเจ้าในฐานะผู้ค้นพบหนทางดับทุกข์ด้วยปัญญาของพระองค์เอง ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมั่นใจในคุณค่าของการฝึกสติและปัญญา ส่วนพระธรรมคือแนวทางการปฏิบัติ เช่น อริยสัจ 4 และมรรค 8 ที่ชี้ชัดถึงเป้าหมายของวิปัสสนา และพระสงฆ์คือผู้สืบทอดพระศาสนาและเป็นแบบอย่างให้ดำเนินตาม พระรัตนตรัยจึงมีคุณค่าในฐานะหลักธรรมที่เป็นอกาลิโก คือให้ผลได้ไม่จำกัดกาลเวลา เป็นโอปนยิโก ควรน้อมเข้ามาปฏิบัติด้วยตนเอง และเป็นเอหิปสฺสิโก ควรชักชวนให้ผู้อื่นพิสูจน์ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง คุณค่าเหล่านี้นำไปสู่ความเจริญภายใน ความสงบสุข และความสิ้นทุกข์อันถาวรของผู้ปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรกำหนดให้มีคุณค่าของพระรัตนตรัยที่มีต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เปนแนวทางแห่งการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อความพ้นจากทุกข์

2. มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรกำหนดให้มีคุณค่าของพระรัตนตรัยที่มีต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคลากรในสังคมทุกระดับ

3. มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรกำหนดให้มีคุณค่าของพระรัตนตรัยที่มีต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เสนอสภาวิชาการและสภามหาวิทยาลัย เพื่อนำไปบรรจุในแผนกลยุทธ์ หรือแผนปฏิบัติการประจำปี โดยให้รายงานความก้าวหน้าเป็นระยะ ๆ

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. หลักพระรัตนตรัย สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับโครงการต่างๆ ในระยะสั้น และระยะยาว โดยปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ตามคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา

2. การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถนำไปใช้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทางพระพุทธศาสนา เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โรงเรียนพระปริยัติธรรม เป็นต้น

3. คุณค่าของพระรัตนตรัยที่มีต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ควรมีการเผยแผ่ในด้านอื่นๆ เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความมั่นคง

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัย “คุณค่าของพระรัตนตรัยที่มีต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน” ครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ ดังนี้

1. ควรมีการวิจัยเชิงทดลองในชุดรูปแบบอื่นๆ เกี่ยวกับคุณค่าของพระรัตนตรัยที่มีต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

2. ควรมีการวิจัยกับผู้ที่ยังขาดความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของพระรัตนตรัยที่มีต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

3. ควรมีการวิจัยในเชิงปริมาณเกี่ยวกับคุณค่าของพระรัตนตรัยที่มีต่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ศักดา ศิริพันธ์. **อัญมณีในเครื่องประดับ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ด่านสุธาการพิมพ์ จำกัด. 2552.

สถาบันวิจัยและพัฒนาอัญมณีและเครื่องประดับแห่งชาติ (องค์กรมหาชน), "**สถานการณ์การส่งออกสินค้าอัญมณีและเครื่องประดับไทยปี 2560**", เอกสารประกอบงานแสดงสินค้า Bangkok Gems งานแสดงสินค้าอัญมณีแห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: 23 กุมภาพันธ์ 2563.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2567.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2564.

พระครูกัลยาณสิทธวัฒน (สมาน พรหมอยู่/กลฺยาณธมฺโม). **เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพบริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2546.